

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
-------------	---

ROZDZIAŁ I. DWA PRZECIWSZTAWNE SPOSOBY PROWADZENIA WOJNY	27
---	----

1. MONARCHA WSPANIAŁY I WŁADCA HAŃBIĄCY SIĘ	27
---	----

Wyprawa kijowska Bolesława Chrobrego w ujęciu Galla Anonima; wojny pomorskie Władysława Hermana w narracji Gallowej; opowieść Anonima o powrocie Chrobrego z Kijowa oraz o bitwie z Rusinami i przeróbki wprowadzone do opowieści przez Wincentego Kadłubka; rola i sens motywu koczowników w opowieściach batalistycznych; anegdota o Czechach wyprowadzających w pole Bolesława Szczodrego w ujęciu Galla i Kadłubka; historia wojny Bolesława Krzywoustego z księciem czeskim Władysławem I w kronice Kosmasa; zapiska *Powieści minionych lat* pod rokiem 1096 o wojnie Olega Światosławowicza z synami Włodzimierza Monomacha; bitwa pod Kressenbrun w liście Przemysła Otakara II do papieża Aleksandra IV (*Pokračovatelé Kosmovi*); opowieść o wojnie Władysława Laskonogiego z margrabią Konradem w *Chronicon Montis Sereni*; postać kniazia Igora, syna Ruryka, w latopisie nowogrodzkim młodszego zwodu.

2. KSIĄŻĘ CZESKI ŚWIĘTOPEŁK – PORTRET TYRANA	56
--	----

Opowieść Galla Anonima o morawskiej wyprawie Polaków (komes Żeliszlaw) i Świętopełku broniącym Moraw; Anonim o życiu i śmierci Świętopełka; szczegóły hańbiące Harolda i wywyższające Wilhelma Zdobywcę w kolejnych normańskich wersjach historii podboju Anglii – Wilhelm z Jumièges – Orderyk Vitalis – Wilhelm z Poitiers; Świętopełk Przeklęty w opowiadaniach o męczeństwie Borysa i Gleba; postać Świętopełka w kronice Kosmasa i starożytne analogie fabularne opowieści o podstępnym zawładnięciu Pragę; Bolesław Szczodry jako dziki tyran w kronice Kadłubka, inni bohaterowie zachowujący się podobnie (agresja wobec kobiecych piersi); motyw przenoszenia wojny do wnętrza kraju – Bruno, *De bello saxonico*; „reglamentacja” bitewnego szału w Gallowych opowieściach o Bolesławie Chrobrym.

ROZDZIAŁ II. MŁODZI WOJOWNICY	89
-------------------------------------	----

1. CECHY PRZYPISYWANE MŁODZIEŃCZYM BOHATEROM	90
--	----

Bolesław Krzywousty (Gall), Światosław Igorewicz (*Powieść minionych lat*) – władcy-dzieci na wojnie; młodzieńcza inklinacja do działań potajemnych podejmowanych

wbrew woli starszych: młody Bolesław Krzywousty u Galla, młody Wilhelm (przyszły Zdobywca) u Wilhelma z Poitiers; charakter wypraw młodych bohaterów – zasadzki, grabież i pożoga: Krzywousty jako „Martialis puer” u Galla, napad młodego Teodoryka (Wielkiego) na Sarmatów u Jordanesa i w *Historii rzymskiej* Pawła Diakona, młodość Roberta Courteuse w opowieści Roberta z Torigni, synowie Dond Désa w *Togail Bruidne Da Derga*; seksualne przestępstwa junaków: porwanie Judyty przez Brzetysława I (Kosmas), „contubernales” Frodona III w *Gesta Danorum* Saxona Gramatyka; furia bitewna młodych: leśna bitwa młodego Krzywoustego z Pomorzanami, pierwsza bitwa Wilhelma Długiego Miecza u Dudona z Saint Quentin; problem lekceważenia strat we własnych szeregach oraz nadmiernej brawury i niefrasobliwości młodzieńców: leśna bitwa Krzywoustego z Pomorzanami (Gall), napad Brzetysława II na wieś Kyleb (Kosmas), *Pouczenie* Włodzimierza Monomacha; negacja cywilizacji w obrazie młodzieńca: obyczaje młodego Światosława Igorewicz i plany Wasylka trembowelskiego w *Powieści minionych lat*.

2. WATAHY MŁODZIEŻOWE 127
Powieść minionych lat – „dyskusja” Olgi z synem, Światosławem Igorewiczem, dla-
czego chrześcijaństwo śmieszyło wojowników; sprzeciw wobec zabijania jako motywy
fabuł średniowiecznych: wahania Włodzimierza Wielkiego (*Powieść minionych lat*)
w sprawie kary śmierci, św. Waclaw jako przeciwnik kary śmierci; bezkrwawe zwy-
cięstwa: św. Waclaw (*Legenda Christiani*), Gerald z Aurillac; motyw egalitaryzmu
watah młodzieźowych i obrazy junaków wywierających przemożny wpływ na boha-
tera: Gall Anonim o drugim buncie Krzywoustego (i Zbigniewa) przeciwko Sieciecho-
wi i Władysławowi Hermanowi, „młoda drużyna” kniazia Wsiewołoda, przyczyny
buntu Roberta Courteuse przeciwko Wilhelmowi Zdobywcy według *Historii kościel-
nej* Orderyka Vitalisa, Włodzimierz Monomach o przyczynach złego postępowania
syna (list Monomacha do Olega); młodość gnuśna i młodość zapalczywa; Brzety-
sław II i jego młodzi towarzysze w walce z królem Wratysławem II (Kosmas); opo-
wieść Dudona z Saint Quentin o dackich/duńskich młodzieńcach wyrzuconych z oj-
czyzny, czyli początek historii Normandii, Anstignus – typowy junak; Rollo w narracji
Dudona – problem pozytywnego bohatera, który w młodości „musi” być niebezpiecz-
ny, okrutny, podstępny i brutalny; jak wątek młodzieży wzbogacił historię Longobar-
dów – porównanie *Origo gentis Langobardorum* z narracją Pawła Diakona; jak według
Tacyta (*Germania*) powstawały wspólnoty wojownicze u barbarzyńców.

3. INNE GRUPY WYKLUCZANE Z CYWILIZOWANEGO
SPOŁECZEŃSTWA: „DZICY” I WALCZĄCE KOBIETY 161
Hunowie w opisie Ammiana Marcelina; Słowianie w *Dialogach* Pseudo-Cezariusza
– okrucieństwo wobec bezbronnych; Obrzy i Dulebowie w *Powieści minionych lat*;
Amazonki; Alvilda i wojownicze Dunki u Saxona; zemsta Olgi na Drewlanach i nie-
chęć księżnej do powtórnego wyjścia za mąż (*Powieść minionych lat*); żona Pompi-
liusza II u Kadłubka.

4. MŁODZIEŻ JAKO „WOJSKO PODAROWANE” 179
„Wojsko podarowane” u Galla Anonima: pomoc Piotra Wenecjanina dla Kazimierza
Odnowiciela, ultimatum Henryka V; dar Chrobrego dla Ottona III (Thietmar); wojsko
dane Mieszkowi I przez Bolesława czeskiego (Widukind); Alstemus obdarzający Rol-
lona angielskimi młodzieńcami (Dudo z Saint Quentin); wymiana darów między Ro-
bertem Wspaniałym a pewnym kowalem (*Gesta Normannorum Ducum*); powrót Ka-
zimierza Odnowiciela z Niemiec (Gall); Tacyt o młodzieńcach germańskich migrujących
w poszukiwaniu wojny; Ammian Marcellin o daninie z młodzieńców świadczonej przez
Sarmatów; Gildas i Beda o wyprowadzeniu młodych wojowników z Brytanii; gdzie
Wasylko trembowelski chciał zabrać „młodą drużynę” swoich braci (*Powieść minio-
nych lat*)?

ROZDZIAŁ III. PRZEMIANA MŁODZIEŃCZEGO BOHATERA
W WIELKIEGO WŁADCĘ 193

1. DOJRZAŁE FORMY DZIAŁAŃ WOJENNYCH 193
Anonim o młodym Krzywoustym: „Martialis puer” i „puer-senex”, pragnienie zdoby-
wania grodów, „novus miles” wypowiadający wrogom wojny; *Powieść minionych lat*
o karierze Światosława, syna Igora: od „dzikiego koczownika” do władcy bajecznie
bogatej stolicy (Perejasławca nad Dunajem); wyprawy Krzywoustego na Białogard
i Kołobrzeg (Gall) – pobożność wojenna: wyprawa Kazimierza Sprawiedliwego na
Połezszan (Kadłubek), Światopełk Iziasławowicz (*Powieść minionych lat*); druga wy-
prawa „księcia Północy” na Białogard i Kołobrzeg oraz ataki na Morawy i Prusy
(Gall); Gallowa opowieść o wielkiej wyprawie Bolesława Krzywoustego do Czech;
kariera bohatera Kazimierza Odnowiciela w tekście Anonima; motyw rozpoznania
prawdziwego władcy przez prostego przeciwnika: Gall o bitwie Odnowiciela z Mie-
cławem, Wincenty Kadłubek o Mieszku Starym pod Mozgawą i o panońskim „origi-
nariusie” wynagrodzonym przez Krzywoustego; książe Friulu Wechtari w walce ze
Słowianami (*Historia Longobardów* Pawła Diakona); zwycięstwo Odnowiciela nad
Pomorzanami (Gall); dojrzewanie Brzetysława II (Kosmas).

2. MOTYW NIEPOŚLUSZNYCH WOJOWNIKÓW 222
Fiasco pierwszej wyprawy Krzywoustego na Kołobrzeg (Gall); Egil Skallagrimsson
w Kurlandii (*Saga o Egilu*); opowieść Anonima o zdobyciu Wielenia; miłosierdzie
okazane przez Krzywoustego w Czarnkowie (Gall) i Białogardzie (Kadłubek); bitwa
ruskich kniazów z chanem Tugorkanem (*Powieść minionych lat*); postępowanie Chlo-
tara I w opowieści Grzegorza z Tours (*Decem libri historiarum*) o wojnie Franków
z Sasami; Beda Czcigodny o królu-mnichu Sigbercie ze wschodniej Anglii i Sigber-
cie, królu wschodnich Sasów; opowieść o męczeństwie arcybiskupa Canterbury (Thiet-
mar); książe Normandii Ryszard I nawracający duńskich wikingów (Dudo z Saint
Quentin).

3. POGARDA DLA BOGACTW	235
Jaki stosunek do brania łupów mieli – według Galla Anonima – Krzywousty i Chrobry; starożytni wodzowie gardzący bogactwem: Arbogast (<i>Nowa historia Zosimosa</i>) i Viriat (Justyn); Chattowie w <i>Germanii</i> Tacyta; Aleksander Wielki – król, który wszystko oddał żołnierzom; Światosław i dary od Greków (<i>Powieść minionych lat</i>); Robert Wspaniały lekceważący własne złoto i cesarskie dary w Konstantynopolu (<i>Gesta Normannorum Ducum</i>); opowieść o powrocie Olega z Carogrodu – żagle pawłoczne i jedwabne oraz opowieść o Igorze przekupionym przez Greków (<i>Powieść minionych lat</i>); szczodrość i pogarda dla posiadania bogactw w Kadłubkowych opowieściach o Bolesławie Szczodrym.	

ROZDZIAŁ IV. KONFRONTACJE BOHATERÓW
Z DOSTOJNIEJSZYM PRZECIWNIKIEM

254

1. BUNT WALECZNEGO OBRÓNCY GRANIC
PRZECIWKO NIEWOJOWNICZEMU PANU STOLICY

254

Gall Anonim: pierwsza i druga rebelia Krzywoustego i Zbigniewa przeciwko ojcu, opowieść o wyprawie Zbigniewa, a potem Krzywoustego pod Santok, konflikt Krzywoustego i Zbigniewa; *Eymundar þátttr* – relacje Eymunda z Jaricleifem.

2. ODPIERANIE NAJAZDU POTĘŻNEGO WROGA
– ZŁE UCZYNKI NAJEŹDZICY

270

Początek opowieści Anonima o wojnie Henryka V z Krzywoustym: ultimatum cesarskie i utarczka pod Bytomiem; pierwszy atak Henryka III na Czechy w kronice Kosmasa; Gallowa narracja o oblężeniu Głogowa i klęsce cesarza.

3. ODPIERANIE NAJAZDU POTĘŻNEGO WROGA
PODSTĘPAMI, ZASADZKAMI I OKRUCIEŃSTWEM

282

Anonim i Kadłubek o zwycięstwie Krzywoustego nad cesarzem; porażki Ottona II w wojnach ze słabszymi przeciwnikami w Brunonowym *Żywocie św. Wojciecha*; opowieści Kadłubka o przegranej Władysława II pod Poznaniem i klęsce zadanej Aleksandrowi Wielkiemu przez Lechitów; król Franków Ludwik Zamorski pokonany przez normańskiego wodza Bernarda Duńczyka (Dudo z Saint Quentin); pary analogicznych bohaterów opowieści: Osmund i Bernard Duńczyk (Dudo z Saint Quentin) oraz kijowski otrok i wojewoda Preticz (*Powieść minionych lat*); wikołackie i diaboliczne „wcielenie” Krzywoustego w Gallowej opowieści o wojnie z Henrykiem V; Roger z Tosny jako „pożeracz Saracenów” u Ademara z Chabannes; przerażający Duńczycy skonfrontowani z jeszcze gorszymi Norwegami w „Rocznikach Irlandii”; Krzywousty jako „leo rugiens” i Chrobry jako „ferus singularis” w narracji Anonima; konstrukcja głównego bohatera i fabuły w poemacie o Robercie Diable; Algisus upokarzający Karola Wielkiego w *Kronice z Novalaise*.

ROZDZIAŁ V. DRUŻYNA WIELKIEGO WŁADCY

306

1. MILITES ELECTI

306

Motyw „militēs electi” w Gallowych opowieściach o wyprawach Krzywoustego; „militēs electi” w kronikach Kosmasa, Wilhelma z Jumièges oraz w *Germanii* Tacyta; nieudana akcja „militēs electi” pod Wyszogrodem (Anonim); dzielenie wojska jako przyczyna klęski: Brzetysław II (Kosmas), Igor (*Powieść minionych lat* i latopis nowogrodzki); przesadna brawura Bolesława Szczodrego atakującego Pomorzan w narracji Galla; różne oblicza kniazia Mściśława w *Powieści minionych lat*; troska o własne wojsko-lud i beztraska – wojna Kuninkperta z Alachisem w *Historii Longobardów* Pawła Diakona; opowieść o bitwie pod Listwieniem w ruskich latopisach; „Hunowie” i „Winidowie” u Pseudo-Fredegara; opowieść o gwałtach Wąreków służących w Nowogrodzie Jarosławowi Mądrymu (*Powieść minionych lat* i latopis nowogrodzki).

2. RELACJE WODZA Z DRUŻYNĄ

330

Wąregowie jako drużyna Jarosława Mądrego oraz zemsta drużyny Igora na Drewlanach (*Powieść minionych lat*); Chrobry i jego drużyna w *Powieści minionych lat*; wierni wojownicy Chrobrego w Gallowej opowieści o powrocie z Kijowa oraz wzmianka Anonima o walecznych cudzoziemcach służących Chrobremu; funkcje „acies curialis” Krzywoustego w Gallowej narracji o wyprawie do Czech; wątek opieki nad ludem w latopisarskich opowieściach o wojnach Włodzimierza Monomacha; Chrobry jako opiekun ludu u Anonima; motyw „cywilizowanych młodzieńców” – opis obyczajów Chattów w *Germanii* Tacyta; wojny Światosława z Bułgarami i Grekami w *Powieści minionych lat*; rola liczebności wojska w narracjach batalistycznych i opisach wojsk – „spis” armii Chrobrego u Anonima; drużyna, która chce dzielić los wodza w opowieści o bałkańskiej kampanii Światosława (*Powieść minionych lat*); „comites” i „amici” Chonodomara u Ammiana Marcelina; antyprzykład – niewierni towarzysze Sobiesława w opowieści o zabójstwie komesa Wacka (Kosmas); hojność Światosława i o wyprawie Włodzimierza Jarosławowicza na Greków w *Powieści minionych lat*; wódz i „comites” w *Germanii* Tacyta; „leudes” u Grzegorza z Tours (*Decem libri historiarum*) – opowieść o zwycięstwie Chlodwiga nad Ragnecharem; uczyty Włodzimierza Wielkiego (*Powieść minionych lat*); złota ręka Żelysława (Gall) i dar Konrada II dla wojownika, któremu obcięto nogę (Wipo); pochwała króla Skjolda u Saxona Gramatyka.

3. KOBIETY I DZIECI WOJOWNIKÓW DRUŻYNY

382

Drużyna z żonami i dziećmi w opowieściach o Włodzimierzu Monomachu (*Powieść minionych lat*); „relacja” Ibrahima ibn Jakuba/Al-Bekriego o wojownikach Mieszka I; liczba Mieszkowych pancernych; *Powieść minionych lat* o zwycięstwie Światosława nad Połowcami pod Snowskiem; porównanie „polityki rodzinnej” Mieszka w przekazie Al-Bekriego i Al-Kazwiniego; opowieści o żonie św. Wacława i o śmierci jego

drużyny; król ar-Rūs w relacji ibn Fadlana; drużyna idealna we wstępie do latopisu nowogrodzkiego; Gall Anonim o bogactwie ludzi funkcjonujących na dworze Chrobręgo.

ROZDZIAŁ VI. WOJEWODA 403

1. WOJEWODOWIE I MŁODZIEŃCY 403

Narracje batalistyczne z udziałem wojewody Skarbimira u Anonima; jak wojewoda Preticz uratował Kijów (*Powieść minionych lat*); trzy wersje opowieści o podstępnej akcji Piotra Włostowica na Rusi: *Translacja ręki św. Szczepana*, Herbord i Kadłubek; anegdota o majordomie Pepinie z Heristalu w *Historii Longobardów* Pawła Diakona; opowieść o zdradzie wojewody Błuda i zemście wojewody Swenelda w *Powieści minionych lat*; „krwawe wesele” Włodzimierza Wielkiego, zaaranżowane przez wojewodę Dobrynię (latopis suzdalski); wystąpienie palatyna Kojaty przeciwko Wratisławowi II u Kosmasa; otrocy Swenelda w ruskich latopisach; opowieść o majordomie Protadiusie u Pseudo-Fredegara; postać Sieciecha w narracji Galla Anonima i Kadłubka; opowieści Kadłubka o wojewodzie Mikołaju; atak buntowników na kijowski dwór wojewody Kośniaczka (*Powieść minionych lat*); miotanie wyzwisk oraz gróźb przez młodzieńców, pacholków i wojewodów (*Historia Longobardów, Powieść minionych lat*, Gall Anonim); opowieść Kosmasa o Tyronie.

2. WŁADCA I WOJEWODA 437

Opowieść Wilhelma z Jumièges o wyprawie Björna Żelaznobokiego i Hastinga na Galię i Italię; diarchia ruska, chazarska i merowińska; dwie wersje opowieści Galla Anonima o bitwie pod Nakłem; opowieść o Olegu w wersji *Powieści minionych lat* i latopisu nowogrodzkiego.

ZAKOŃCZENIE 460

BIBLIOGRAFIA 468

SUMMARY 506

INDEKS OSOBOWY 510